

7. Montesquieu és a hatalmi ágak megosztása

A következő leckékben Montesquieu politikai filozófiáját tekintjük át.

Olvasmány:

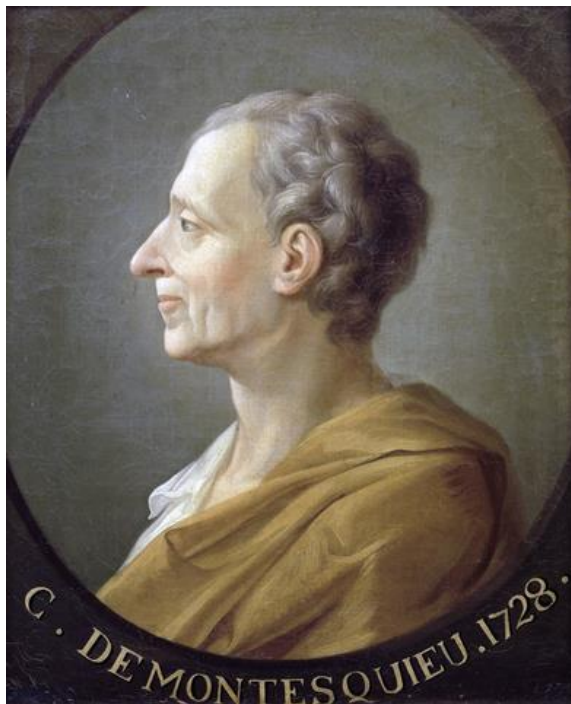
Montesquieu: *A törvények szelleméről*. Budapest, Osiris, 2000, ford.: Csécsy Imre és Sebestyén Pál, Első rész, első, második, harmadik könyv (37-83. oldal), Második rész, tizenegyedik és tizenkettedik fejezetből (245-294. oldal).

Ajánlott olvasmány:

Montesquieu: *Perzsa levelek*, Budapest, Európa, 1981, ford. Rónay György.

7.1. lecke: A törvények szelleme

Montesquieu politikai filozófiája

Montesquieu (1689-1755) teljes neve: Charles Louis de Secondat, [La Brède](#) és [Montesquieu](#) bárója. Francia felvilágosult gondolkodó, nemesi származása révén Bordeaux-ban magas állami tisztségeket töltött be. Politikai gondolkodása a **liberális hagyományhoz** tartozik. Általában a nevéhez kötik a **hatalmi ágak szétválasztásának szükségességét**. Gondolkodása Rousseau-éhoz hasonlóan nagy hatást gyakorolt a felvilágosodás társadalmi mozgalmára és a nagy francia forradalomra.

Főműve a *Törvények szelleméről* (*De l'esprit des lois*) 1748-ban jelent meg. Másik jelentős műve a *Perzsa levelek* (1721) kora társadalmát ábrázolja kritikus módon egy Franciaországban élő perzsa szemszögéből.

Montesquieu politika filozófiája a **felvilágosodáshoz** tartozik. A felvilágosodás jelentős szerepet szán az **észnek** a jelenségek értelmezésében. Montesquieu politikai gondolkodásának központi fogalma a **törvény** maga is az ésszerűség kifejeződése.

Montesquieu nagy mértékben támaszkodott gondolkodásában kora különböző társadalmi berendezkedésinek ismereteire, valamint a történelmi

példákra. Sokat utazott és nagyon kiterjedt történelmi műveltsége volt. *A törvények szellemében* rengeteg történelmi utalást találunk, és gyakran él a komparatív elemzés eszközével. Montesquieu gondolkodására hatást gyakoroltak az antik szerzők, kiváltképpen Arisztotelész. A kora újkori és felvilágosodáskori gondolkodókkal szemben nem kezd teljesen új lapot a politikai filozófiában.

Montesquieu-ra nagy hatást gyakorolt John Locke gondolkodása, ugyanakkor erős kritikával illette Hobbes-t. Ez nem meglepő, hiszen Montesquieu Locke-hoz hasonlóan **a liberális hagyomány gondolkodója** és legfontosabb érték számára a **szabadság**. Ez, mint láttuk, nem jellemző Hobbes-ra.

Montesquieu ugyanakkor **nem volt kontraktualista**. A társadalom eredetét nem a társadalmi szerződésből eredezteti. Fontos ugyan számára a természet, de nem természetjogi gondolkodó. Nem gondolja, hogy a társadalmi törvények levezethetők volnának a természeti törvényből. A természetes állapotot és a természettörvényeket más értelemben használja, mint Locke.

A társadalmi állapot kialakulása

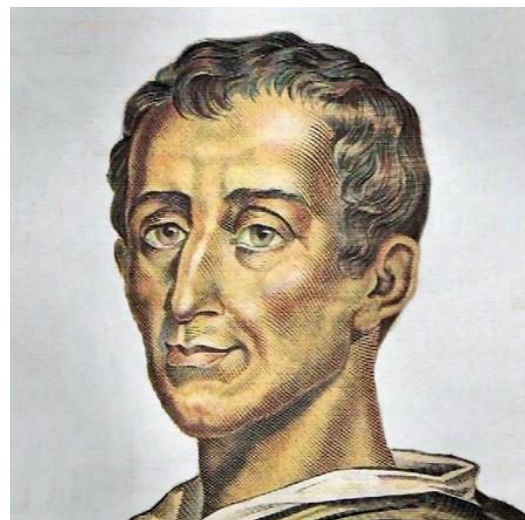
Montesquieu a kontraktualistákkal szemben azt az érvet használja, mint később mások is (például David Hume): **az ember társas lény**. Mindenki családba születik, és ezzel máris egy közösség része. **A társadalmi állapotot tehát nem előzte meg természeti állapot, következésképpen szerződés sem**. E tekintetben Montesquieu Arisztotelész hatását mutatja.

Montesquieu erős kritikával illette Hobbes elképzelését a természeti állapotról és benne az ember könyörtelen önzéséről.

„Az a vágy, amelyet Hobbes tulajdonít mindjárt kezdetben az embernek, hogy ti. egymást leigázzák, nem ésszerű. A hatalom és az uralkodás eszméje annyira összetett és annyi más eszmétől függ, hogy nem ez lesz az, amely legelőször felöltik benne.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, I, 3, 50-51. oldal.

Montesquieu egészen másként írja le az ember természetes állapotát (de nem beszél természeti állapotról!).

Egyetért Hobbes-al abban, hogy **minden ember legfőbb törekvése létének fenntartására irányul**. Azonban az emberek természetüknél fogva nagyon félénkek, másoknál alacsonyabbrendűeknek érzik magukat, de természetüknél fogva egyenlőek. Ám ez az egyenlőség nem tudatosul, és csak alig-alig érzik át ezt az emberek. Természetes érzés továbbá a szükségletek kielégítésének vágya (táplálékszerzés), valamint a kölcsönös vonzódás egymáshoz. Az emberekben természetes vágy, hogy közösségben éljenek, ezért szerveződnek társadalmakba.

Montesquieu tehát egészen másként írja le a társadalmiság kialakulását, mint a kontraktualisták. Szerinte **az emberek közötti természetes állapot a béke**. Ezt a békeállapotot a társadalmakban felváltja a „**harc állapota**”.

„Mihelyt az emberek társadalomban élnek, elvesztik gyöngeségük érzetét; az egyenlőség, amely addig fennállt közöttük, megszűnik, és elkezdődik a harc állapota.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, I, 3, 51. oldal.

A természetes békét a társadalomban a háborús vagy harci állapot követi. **A harcnak két formája van**, külső és belső: **a közösségek közötti és a közösségeken belüli**. Miként a korábbi szerzőknél is láttunk: a háborús állapot arra ösztönöz, hogy az emberek korlátozzák azokat a viselkedési formákat, amelyekből konfliktusok erednek. Így alakulnak ki Montesquieu szerint a jog és a törvények. A jognak három formája van: (1) **nemzetközi jog**, (2) **politikai jog**, (3) **polgári jog**. E hármás felosztás fontos szerepet játszik Montesquieu gondolkodásában. Az (1) a közösségek közötti harcot hivatott korlátozni és szabályozni, a (2) és a (3) célja pedig a társadalmon belüli konfliktusok megakadályozása.

- (1) A **nemzetközi jog** a **népek** egymás közötti viszonyait szabályozza.
- (2) A **politikai jog** a társadalmon belül a **politikai vezetők** és a **vezetettek** viszonyát szabályozza.
- (3) A **polgári jog** az **állampolgárok** egymás közötti viszonyait szabályozza.

A társadalmi állapot tehát háborús állapotokat okoz, ezért szükséges a jog, amely a harcot korlátozza, és a békét igyekszik biztosítani. A jog a törvényekben ölt testet.

A törvényekről általában

A törvények viselkedési, magatartási, eljárási szabályokat rögzítenek. Formailag a **szabály** megfogalmazásából, valamint a szabály megsértéséért kiszabható **szankció** rögzítéséből állnak. Mivel köteleznek vagy tiltanak, illetve szankcionálnak, **normatív** erejük van, egy értékrendet határoznak meg, különbséget téve a helyes és helytelen, az igazságos és igazságtalan cselekvések között. Hagyományosan különbséget teszünk a **törvény szelleme** és a **törvény betűje** között. A törvény szelleme az az

általános szándék, amely a törvény megfogalmazásakor a törvényhozót motiválta. Ez lehet egy eszme megvalósítása, egy értékrend kifejezése, egy elv rögzítése. A törvény mindig általános elveket fejez ki oly módon, hogy azok a konkrét, egyedi esetekre alkalmazható legyen. Ez azonban nem mindig valósul meg problémamentesen,

hiszen sokszor nem könnyű az általános elvek és az egyedi esetek kapcsolatát tisztázni. A törvény betűje a törvény betű szerinti értelmezését jelenti tekintet nélkül a törvény mögött meghúzódó általános elvre. **A törvény szelleme tehát az általánosság figyelembe vételét jelenti.** Sokszor a törvény értelmezése megváltozik aszerint, hogy a szelleme vagy a betűje szerint értelmezzük.

Montesquieu a törvények szelleméről írva művet **azokra az általános eszmékre, elvekre, értékekre próbál rávilágítani, amelyek az írott törvények mögött meghúzódnak.**

A törvények szelleme

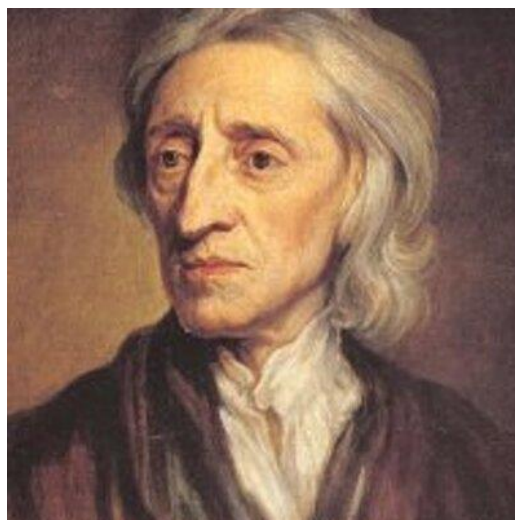
Montesquieu szerint **a törvények az emberi viselkedések racionális kormányzásának eszközei.** Másként mondva: **a törvény az ész kifejeződése.** A törvény meghatározása így hangzik:

A törvény, általában véve, az emberi ész, amennyiben a földkerekség valamennyi népét kormányozza; és minden nemzet politikai és polgári törvényei csupán különleges eseteknek tekintendők, amelyek ezt az emberi eszt alkalmazzák. Montesquieu: *A törvények szelleme*, I, 3, 53. oldal.

A Törvény (általános és nem egyedi értelemben véve, ezért Törvény) nem más, mint az **ész.** Az **ész egyetemes**, ami azt jelenti, hogy a racionalitás és ésszerűség szabályai nem szubjektívek és nem kultúrafüggőek. Minden ország törvényeiben racionális elvek mutatkoznak meg.

Montesquieu nem természetjogi gondolkodó. Számára a társadalmi törvények nem a természetjogi íratlan törvények megfogalmazásai, mint Locke szerint. Ugyanakkor Locke-kal egyetért abban, hogy **a törvények egyetemesen az ésszerűség elveit fejezi ki.** (Locke szerint a természeti törvény maga az ész. Lásd ott.)

Az ésszerűség elvéből érthető meg az is, miért nem ért egyet Montesquieu Hobbes-szal abban, hogy az igazságosság csak és pusztán a társadalmi törvényektől függ. Hobbes szerint a természetben nincsen igazságosság, hiszen nincsen semmilyen elv, amely alapján különbséget tehetnénk igazságos és igazságtalan cselekedetek között. Ezt csak a szerződés és a társadalmi törvények vezetik be. Ezzel szemben Montesquieu szerint **az ésszerűség már az írott politikai és polgári törvények előtt**

is meghatározzák az igazságosság elveit.

Mielőtt megalkotott törvényeik lettek volna [az embereknek] megvolt már az igazságosság viszonyoknak a lehetősége. Azt mondani, hogy semmi sem igazságos vagy igazságtalan azon kívül, amit a tételes törvények elrendelnek, illetve tiltanak, ugyanannyi, mintha azt mondanák, hogy mielőtt a kör megvolt, nem volt valamennyi sugara egyenlő. Montesquieu: *A törvények szelleme*, I, 1, 48. oldal.

Montesquieu azonban számot vet azzal a ténnyel, hogy a politikai és polgári jogrend népenként különböző. Annak ellenére, hogy mindegyikben az ésszerűség fejeződik ki, ezek nem azonosak egymással. A népek jogrendje a Törvény különleges esetei. Mind ésszerű, de más-más módon. **A különbségek figyelembe vétele** nagyon fontos Montesquieu-nél.

[A törvényeknek] annyira sajátosan arra a népre szabottaknak kell lenniük, amelynek számára készültek, hogy igen nagy véletlenség, ha valamely nemzet törvényei egy másik részére is alkalmasak. Montesquieu: *A törvények szelleme*, I, 3, 53. oldal.

Montesquieu a törvények között megmutatkozó különbségeket **a népek temperamentumára** (észhasználatára és szenvedélyire) vezeti vissza, ezeket pedig azon **földrajzi körülményektől** teszi függővé, amelyek között a különböző népek élnek.

Ha igaz az, hogy az értelem jellege és a szív szenvedélyei különféle éghajlatok alatt erősen különböznek, akkor a törvényeknek alkalmazkodniuk kell mind a szenvedélyek, mind a jellemek különbözőségeihez. Montesquieu: *A törvények szelleme*, XIV, 1, 349. oldal.

A törvények szellemének vizsgálata során az éghajlati hatások mellett Montesquieu figyelembe veszi a **szociológiai, vallási, gazdasági** tényezőket is. Montesquieut egyesek a szociológia magalapítójának is tekintik, valamint elsők között van, akik a politikai szerveződés értelmezésében fontos szerepet tulajdonított a gazdasági viszonyoknak.

Montesquieu politikai gondolkodását jellemzi egyfajta **kulturális relativizmus** (amennyiben a törvényeket kultúránként megkülönbözteti), egy **mérsékelt szkepticizmus** (amennyiben nem hiszi azt, hogy megadható a helyes törvényesség egyetemes képlete), egy **földrajzi determinizmus** (amennyiben a törvényeket jellemző változatosság földrajzi jellemzőkre (is) visszavezethetőek), valamint egyfajta **racionalizmus** (amennyiben a törvények általános elvét az ésszerűségben látja, ami a relativizmus ellenére egyfajta egyetemességgel ruházta fel őket). Montesquieu politikai gondolkodása tehát **pluralista**, hiszen nagyon sokféle politikai berendezkedést vizsgál, és fogad el.

Összegzés

Montesquieu liberális gondolkodó, aki nem fogadja el a kontraktualisták álláspontját. A törvények szellemének kifejtése a törvények általános elveinek értelmezését jelenti nála. A törvényeket nem a természetjogból és nem a szerződésekből eredezteti. Szerinte a törvények minden népnél az ész

megnyilvánulásai. A törvények azért különböznek népenként, mert minden népnek más a temperamentuma, hiszen más földrajzi környezetben élnek. Az egyetemes ésszerűség a konkrét esetekben az adott nép karaktere szerint egyedivé válik.

Kérdések:

Mi a különbség a törvény betűje és szelleme között?

Sorolja fel Montesquieu politikai gondolkodásának legfőbb jellemzőit!

Milyen érveléssel cáfolja Montesquieu Hobbes azon álláspontját miszerint az igazságosságot csak a társadalmi törvények hozzák létre?

Milyen érveléssel cáfolja Montesquieu a kontraktualisták álláspontját?

Mit jelent az, hogy a törvény az ész kifejeződése?